

3-секция. Педагогика жана психология

Эгембердиева А. - б.и.к., доцент, Дыйканов К. - улук окутуучу

Үзгүлтүксүз экологиялык билим берүүгө жана тарбиялоого багытталган педагогикалык процессти активдештирүү жолдору

Адам баласынын жаратылышка жана анын ар кандай коомдук бирикмелерине тийгизген таасири түрдүүчө экендиги жалпыга маалым. Антропогендик факторлордун таасир этүү деңгээлин төмөндөтүү үчүн коомчулукта бир нече багыттагы иш-аракеттерди алып баруу зарыл.

Жер бетиндеги жашоону нормалдуу абалда кармап калуу, табигый тең салмактуулукту сактоо негизинен адам баласына байланыштуу болгондуктан бул проблеманын үстүндө баланын алгачкы күндөрүнөн баштап, такай пландуу түрдө конкреттүү иш-аракеттерди жасоо керек. Наристеге «чөптү сындырба», «гүлдү тебелебе», «курт кумурсканы өлтүрбө», «канаттууларга каршы ок атпа, себеби алардын да жаны ооруйт, апасы ыйлайт» деген сыяктуу аларга жакын сөздөр менен таасир этип, баарлашуунун мааниси чоң – бул ата-эне үчүн күндөлүк алтын эреже болуусу керек.

Бала бакчаларда ар түрдүү аңгеме, викториналардан башка алар менен ар түрдүү жаратылышка саякаттар, оюн-зооктор, жомоктор дүйнөсүнө саякат, жаныбарлар дүйнөсүнө саякат, өсүмдүктөрдү отургузуу, отоо чөптөрдү отоо, жеке гигиенаны туура сактоо ж.б. багыттарда иш алып баруу таасирдүү экендиги ачык.

Бүгүнкү күндө бул проблема «экологиялык билим берүү жана тарбиялоо» деген ат менен атайын түзүлгөн программалардын негизинде системалуу түрдө чечилүүдө.

Орто мектептерде жана жогорку окуу жайларында экологиялык билим берүүнүн жана тарбиялоонун төмөнкү 3 тармагын бөлүп көрсөтүүгө болот:

- жер шаарынын экосистемасы жөнүндө билимдин калыптанышы;
- экологиялык жеке маданияттуулуктун калыптанышы;
- экологиялык ой жүгүртүү жөндөмдүүлүгүнүн өнүгүшү.

Бул маселелер орто мектепте окуучулардын жаш өзгөчөлүктөрүн эске алуу менен класстар боюнча төмөнкүдөй бөлүштүрүлүп, атайын курстар уюштурулушу абзел:

5 класс – Жаратылышты таануу;

6 класс – Өсүмдүктөрдүн экологиясы;

7 класс – Жаныбарлардын экологиясы;

8 класс – Дени сак адам жана экология;

9 класс – Экология жана коомчулук;

10 класс – Айлана чөйрөнүн экологиялык коопсуздугу.

Класстан сырткаркы иштерди уюштурууда башталгыч класстарда конкурс, майрамдар, экскурсия ошондой эле мектеп участкаларында түрдүү биологиялык тажрыйбалар жүргүзүлөт. Мектеп жетекчилиги мектеп участкаларында ботаникалык бактарда окуучулардын жекече байкоолорун, жашылдандыруу иштерин жүргүзүүгө шарт түзүүсү керек. Жогорку класстын окуучулары мектеп участкасынан сырткары жашаган аймагынын жаратылышна байкоолорун жүргүзүшүп, биологиялык музейлер жана институттар, айлана чөйрөнү коргоо башкармалыктары менен байланышта иш алып барышат.

Мектеп окуучуларында экологиялык билим берүү жана тарбиялоодо табигый предметтерди окуп өздөштүргөн билимине таянууга болот. Мисалы: аймак таануу, ботаника, зоология, география, химия жана башка.

Экологиялык билим берүү жана тарбиялоодо интерактивдүү усулдарды пайдалануу максатка ылайыктуу. Изилдөөлөр көрсөткөндөй, биз уккандарыбыздын 10%ке жакынын, окугандарыбыздын 20%ке чейинкисин, өзүбүз жасаган нерселердин 80%тин эсибизде сактап калат экенбиз.

Күндө пайдаланып жаткан арыктагы аккан сууга бир күнү эле пайдаланууга тыюу салынат. Бала ойлонот эмне үчүн? Бала суунун булгануу себептерин, эмне менен булганып жаткандыгын анализдей баштайт. Себеби ал сууну башка таза жерден алып келүүгө муктаж болот. Суунун пайдаланууга болбой тургандыгы жөнүндө кайсы бир жерден укканыбыз же окуганыбыз жетиштүү болбойт. Бул үчүн биз таза суу үчүн кыйналып алыстан алып келгенибиз, ар бир барган сайын ойлонуп, себебин анализдөөбүз керек. Эмне үчүн дегенде иш жүзүндө көнүмдү өнүктүрүү аркылуу биз маалыматты кайра иштетебиз жана аны иш-аракетке айландырабыз. Ошондой эле аны менен күрөшүүнүн жолдорун издей баштайбыз. Бул процесстин жүрүшүндө биз жасап жаткан ишибиздин маанисин терең, даана түшүнөбүз.

Экологиялык билим берүү жана тарбиялоодо теориялык материалга ылайык мисалдарды, маселелерди, көнүгүүлөрдү тандоосу керек жана ага толук шарт бар. Алар окуучуларды ар дайым жаратылыш кубулуштарына багыттап, жетишерлик так критерийлерди пайдаланып, ушул кубулуштарга баа бериш үчүн практикалык ыкты өстүрүүгө тийиш. Мындай принципти колдонуу педагогикалык процессти активдештирүүдө белгилүү бир ийгилик менен коштолот.

ЖОЖдордо экологиялык билим берүү жана тарбиялоо базалык билимине таянуу менен жүргүзүлөт. Ар бир жогорку билимге ээ болуучу адис экологиялык сабаттуу, маданияттуу болгондо гана жашап жаткан чөйрөбүз жана анын проблемалары, келечеги жөнүндө максаттуу иш алып барууга болот. Коомдо - медицина, экономика, социалдык ж.б. багыттарда пайда болуп жаткан проблемалардын баары айлана – чөйрө менен түз жана кыйыр байланышта. Ошондуктан, ЖОЖдо экология багытындагы дисциплиналардын адистиктер боюнча пландаштырылышын жана программасын карап чыгуу керек.

Экологиялык билим берүү жана тарбиялоодо суроо-жооп, түрдүү практикалык тапшырмалардын системасын колдонуу, активдештирүүчү жөнөкөй мамиле жасоо интерактивдүү усулдарды пайдалануу талапкердин сабакта коюлган суроолорго тез жооп таап, түшүнүүгө шарт түзөт.

Жаратылыш кубулуштарын окуп үйрөнүүгө карата муктаждыкты, калыптандыруу менен аларда экологиялык көз карашты жаратуу, байкоо, проблемаларды анализдей билүүгө үйрөтүү, экологиялык маанилүү окуяларга катышууга тартуу зарыл. Ушул максатка багытталган педагогикалык процессти активдештирүү боюнча тапшырмалардын системасын иштеп чыгууда төмөндөгү принциптерге таянабыз. Ар бир тапшырма бир же бир нече экологиялык идеяларды, ал эми тапшырмалардын системасы жалпысынан бүт идеялардын системасын чагылдырылышы керек. Тапшырмаларда жана педагогикалык процессти активдештирүүнү жалпы пландаштырууда баарынан мурда экологиялык идеяларга ээ болууга жардам берүүчү ойлоо операциялары жана аракеттер караштырылат. Тапшырмалар окутуу менен турмуштун байланышын чыңдоого, экологиялык максатка ылайыктуу иш – аракетке болгон талапты калыптандырууга көмөк берүүгө тийиш.

Жаратылыш кубулуштарына экологиялык маани берип түшүнүүгө көмөк берүүчү педагогикалык процессти активдештирүүгө багытталган тапшырмалар көлөмү, мүнөзү боюнча ар түрдүү болууга тийиш. Педагогикалык жактан жетишерлик ойлонулган көп түрдүү тапшырмалардын комплексин жүзөгө ашырууга экологиялык билимдин жана билгичтиктин деңгээлин жогорулатуу көмөк берет.

Экологиялык ой - жүгүртүүнү калыптандыруу – бул экологиялык проблемелардан арылуунун бирден бир багыты. Бул ой жүгүртүүдө адам баласы өзүн жаратылыштын бир бөлүгү катары кабыл алуусу, тирүү организмдердин көп түрдүүлүгүн сактоо боюнча иш-аракетинин активдүүлүгү. Ой жүгүртүүнүн, жөндөмдүүлүктүн калыптанышы жаратылыш менен болгон карым-катнаш, билим берүүнүн мазмунунан көз каранды эмес аны түшүндүрүүнүн технологиясынан, дидактикалык каражаттарынан жана механизмдеринен көз каранды.

Азыркы учурда экологиялык билим берүүдө эффективдүү педагогикалык ыкмалар иштелип чыгууда бул ыкмаларды мугалимдер өз тажрыйбаларында кеңири пайдаланып, окуучулардын, студенттердин окуп үйрөнүүсүнө шарт түзүүсү абзел.

Кыргызстан тоолуу аймак болгондуктан жаратылыш кырсыктары: сел, жер көчкү, жер титирөөлөр болуп турат. Мындай шаттарда экологиялык сабаттуулукка ошол эле учурда экологиялык билим берүү үзгүлтүксүз мүнөзгө ээ болуп тынымсыз жүргүзүлүшүнө көңүл бурушубуз керек.

Тажрыйбаларды жүргүзүүдө, экологиялык билим берүүдө бир нече активдүү усулдардын өзгөчөлүгү белгиленди. Сабак деталдуу пландаштырылбайт, белгилүү программага багыт алуу жетиштүү. Сабактын экологиялык темасы мурунку окуучунун жеке тажрыйбасына, баланын мотивациясына; билимди ачык алышына; окуп үйрөнүү, жеке активдүүлүгүнө – практикалык, эмгектик, физикалык, практикалык иштерди уюштуруусу, жаратылышка байкоо жүргүзүүсүнө; окуучу менен окутуучунун карым катнашына негизделиши керек.

Көптөгөн окумуштуулар туруктуу цивилизациянын өрчүүсөндө биринчи кезекте экологиялык билим берүү проблемеларына көңүл буруу керектигин баса көрсөтүшөт. Экологиялык кризистен техникалык, экономикалык, юридикалык каражаттар менен чыгуу мүмкүн эмес. Жогоруда белгиленгендей экологиялык билим берүү бала бакчадан жогорку окуу жайларында жаш өсүп жаткан муунга үзгүлтүксүз жүргүзүлүүсү керек.

Азыркы жаңы социалдык – тарыхый шартта жаш муунду курчап турган чөйрөгө, биздин жердин сыймыгы болгон табигый байлыктарга өз менчигиндей камкор көрүп, аң сезимдүү мамиле кылууга тарбиялоо проблемасын өзгөчө курч маселе катарында кароо жана экологиялык билим берүүнү үзгүлтүксүз жүргүзүү керек.

Адабияттар

1. *Чоров М.А.* «Жогорку окуу жайларда экологиялык билим берүүнүн методдору» Бишкек 1993.
2. *Захлебный А.Н., Пугал Н.А.,* «Охрана природа в школе» Москва 1992.